

Aan Professor Heimans kan je niet terugdenken als aan een goed docent of een groot geleerde alleen, want de herinnering gaat veel dieper. Ik ben ervan overtuigd dat bij vele van zijn leerlingen de herinnering aan hem verbonden is met een gloed van vertedering en innigheid. Daarom ben ik dankbaar hiervan iets te mogen vertolken, maar zie het ook als een moeilijke taak, juist omdat een beschrijving van de subtiële kwaliteiten van een mens als hij bijna ondoenlijk is. Woorden schieten tekort om de sfeer aan te duiden die hij opriep. Alleen zij die hem goed kenden, zullen wellicht flitsen hiervan herkennen, anderen moeten het doen met de anecdotische gegevens.

Als student leerde je hem eerst kennen door zijn colleges. Toen ik aankwam in 1953 gaven de meeste hoogleraren nog alle colleges van hun vakgebied zelf, de wetenschappelijke staven waren klein, het aantal studenten gering, al begon zich toen net een zekere stijging in het aantal af te tekenen. Mijn jaar telde wel veertien studenten in de biologie, een ongekend hoog aantal voor de Universiteit van Amsterdam, toen nog Gemeente Universiteit. (Het jaar daarvoor was al uitzonderlijk groot geweest, met negen studenten. Thans zijn het elk jaar ver over de honderd.) Nu was de leeropdracht van Professor Heimans veelomvattend: bijzondere plantkunde en genetica. De bijzondere plantkunde hield in de plantensystematiek, -morfologie en -anatomie en de plantengeografie in de breedste zin, er werd ook historische plantengeografie (palynologie) en vegetatiekunde onder begrepen. Voor genetica bestonden elders aparte leerstoelen, maar in Amsterdam leefde de traditie van Hugo de Vries nog voort. Ook hij beheerste dit hele terrein, evenals Heimans' voorganger Stomps.

Zowel voor Stomps als voor Heimans was Hugo de Vries de grote leermeester geweest, een bron van kennis en originaliteit, en voor hem bleven zij hun leven lang ontzag koesteren. Heimans trachtte steeds weer aan te tonen dat de betekenis van Hugo de Vries voor de ontwikkeling van de erfelijkheidsleer groter

Dryas (tek. J. Heimans).

was dan algemeen erkend werd. Hij pleitte bijvoorbeeld voor het gebruik van diens term 'pangen' in plaats van de al lang internationaal ingeburgerde term 'genen'. Dit was typerend, het was zowel een bewijs van zijn trouw en afhankelijkheid als van zijn diep geworteld historisch besef, dat ook in andere opzichten steeds weer naar voren kwam. Maar het was ook een blijk van onvolledige aanvaarding van nieuwe trends, die hij wilde relativiseren. Met een lichte spot en humor, dus toch met een zekere afstandelijkheid, behandelde hij dan de stof, aan de studenten en vakgenoten overlatend wat zij ermee zouden doen, en wel wetend dat zijn 'ouderwetse' visie niet gevolgd zou worden.

Dat betrof altijd details, zoals begrippen, of de betekenis van historische gegevens voor de ontwikkeling van een vakgebied. Dat hij niet zelden kritisch stond tegenover allerlei heersende inzichten, bemerkten wij vaak nauwelijks. De stof werd systematisch en ordelijk behandeld, maar er werd meer gezegd dan je aanvankelijk doorhad. Wat dat meerdere was, begreep je pas later, als je de stof eenmaal had bestudeerd voor het tentamen en nog eens ging luisteren. Dan bleken de colleges doorspekt met fijne zinswendingen en intonaties die net even aanduiden dat bepaalde theorieën, niet zelden de algemeen aanvaarde, een kritische beschouwing behoefden. Tussen neus en lippen door werd dan

ook, met de grootst mogelijke omzichtigheid, aangegeven in welke richting men verder zou kunnen zoeken. Het waren eigenlijk colleges voor meer niveau's tegelijk: voor de gemiddelde student zonder speciale belangstelling voor het vakgebied en voor de goede verstaander.

Als Heimans zijn colleges begon, konden alleen zij die dicht bij hem zaten hem verstaan, want hij praatte zacht en verhief zijn stem niet. Maar het werd stil, zelfs als de horde studenten in de medicijnen (voor genetica) erbij was. Soms verwekte zijn milde spot enige hilariteit, bijvoorbeeld als hij het studentenblad *Propria Cures* gebruikte om met een eenvoudig kleurproefje hout in het papier aan te tonen: het was dus een slecht blaadje.

In de capita selecta kon hij zich uitleven. Niet zelden behandelde hij bepaalde theorieën van Hugo de Vries. Toch stond hij ook tegenover hem niet onkritisch, en zeker niet wat diens intermenselijke reacties betrof. Over hem en anderen die de wetenschap een stap voorwaarts brachten en daarvan zelf in de eerste plaats overtuigd waren, kon hij, in vertrouwelijke momenten, niet op de colleges, merkwaardige verhalen doen. Zijn ogen twinkelden, hij voelde zich dan eigenlijk een beetje schuldig, als een ondeugend kind. Hij zag graag op tegen grote geleerden, en gaf ook graag minder grote vakgenoten volle erkenning. Afgeven op mensen deed hij nooit, zelfs niet als hij zich onheus behandeld voelde. Hij probeerde de andere te begrijpen. Wel werd hij, als de onheuse praktijken ver voerden, terneergeslagen, maar uiteindelijk liet hij liever over zich lopen dan er fel tegenin te gaan.

Ik herinner me nog zijn prachtige caput college over het soortsbegrip. Hij had er vooral plezier in te laten zien dat vele moderne inzichten reeds lang bestonden. Zo moet Clusius, zoals blijkt uit sommige zijner beschrijvingen, vier eeuwen geleden allerlei inzichten gehad hebben die dicht staan bij de moderne taxonomie, vanuit een formidabele kennis gebaseerd op scherp kijken en zelf experimenteren. Deze humanist werd raak getypeerd aan wat tussen de regels te lezen was. Ook Linnaeus leerden we kennen uit schijnbaar minder belangrijke details, zoals een citaat uit zijn aantekenboekje

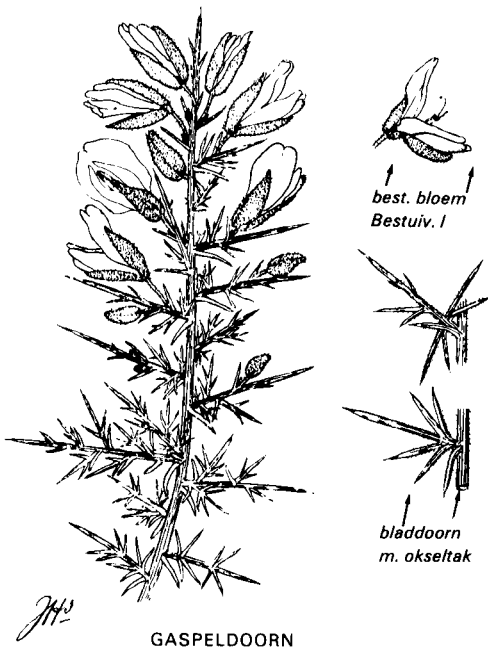
Zinkviolenexcursie naar Plombières, juni 1964. V.l.n.r. H. Wiering, prof. Heimans en J. Dorgelo.

toen hij bij zijn verloofde op bezoek was geweest en '... Absentibus parentibus!' opschreef. (... Terwijl de ouders niet thuis waren!)

Bij het 'grote' tentamen plantensystematiek kon men uit de duur ervan afleiden hoe het ging. Soms duurde het slechts een uur, dat betekende een zesje, meestal anderhalf à twee

Voorjaarsadonis (tek. J. Heimans).

GASPELDOORN

Eén van de vele tekeningen voor de nieuwe druk van de 'Geïllustreerde flora van Nederland' van Heimans, Heinsius en Thijssse (met toestemming van de uitg. W. Versluys, Amsterdam).

uur, maar ook weleens een hele dag. Dan werd men uitgenodigd na de maaltijden terug te komen. Of het resultaat een zes was (zelden liet hij studenten terugkomen) of een negen, in alle gevallen had men het gevoel er ongeveer niets van begrepen te hebben. Want Heimans liet je zien dat je altijd beter kan kijken en verder kan speuren, en dat er achter elk antwoord een nieuw waarom schuilt. Hij tastte af tot hoever hij in details kon doordringen. En zo werd het tentamen een les waarop je zeer veel leerde en vaak nog een levensles mee kreeg ook. Ik herinner mij dat hij mij vroeg waarom *Montia*, een zeldzaam gewasje met kleine bloemen dat de meeste studenten niet kenden en ook niet hoefden te kennen, tot de *Choripetalen* behoort (een groep met losbladige bloemen). Daarin had ik nooit een probleem gezien en het hielp mij niet dat ik iets van orde- en familiekenmerken wist.

Wat ik niet wist was dat de kroonbladen aan de voet vergroeid zijn, met een spleet aan één zijde. Ik had dus niet goed gekeken. Zo werd je op je plaats gezet als je je verbeeldde veel te weten. Intussen lachte hij fijntjes.

Maar pas goed leerde men hem kennen op de excursies, vooral bij die naar het buitenland. Dan viel zijn enorme veelzijdigheid op. Zijn

veldkennis bleek niet beperkt tot hogere planten, hij wist ook veel van wieren, allerlei diergroepen, bloembestuiving en geologie. Met al die kennis was hij uiterst bescheiden, mededeelzaam werd hij alleen als het iemand wezenlijk interesseerde. We konden dus veel van hem leren, maar voor velen was er iets belangrijkers: zijn grote menselijkheid, de open belangstelling die hij voor iedereen had en waarin zijn vrouw, die als een moeder voor ons was, liefdevol deelde. Heimans zag precies wat iedereen nodig had. Alleen als hij meende dat iemand iets zou doen met zijn raadgeving, uitte hij die op discrete wijze. Meestal hield hij dan ook zijn inzichten voor zich.

Hij nam ieder voor zich in met wie hij van doen kreeg als docent, directeur of geleerde, en hij nam iedereen serieus. Voor de werkster van het Hugo de Vries-laboratorium was hij 'ons profje'. Wie hem ook schreef en waarover ook, men kon altijd verzekerd zijn van een antwoord, waarvoor in alle gevallen eerst een concept werd geschreven. Soms gaf hij ongevraagd uitvoerig commentaar op een detail van een voordracht op een wetenschappelijke vergadering. Aan het eind van zo'n brief kon men dan bijvoorbeeld lezen: 'Hierbij mag ik wel eindigen met een excuus voor deze lange brief, die voor u niet veel nieuws brengt . . . '.

Ongetwijfeld was hij een der laatste Nederlandse biologen met een veelzijdige veldkennis van de fundamenteën van de biologie. Ook was hij een geleerde van formaat, al heeft zijn grote bescheidenheid en vervolmakingsdrang hem belet om alles uit te dragen wat hij wist. Ergens vond hij het van meer belang om, als zijn vader, de liefde voor het vak uit te dragen aan een wijder publiek, via de *Flora* en *De Levende Natuur*. Zijn Desmidiaceeën-tabel, waarop de specialisten wachtten, bestond al jaren in manuscript om getoetst te worden door enkele onderzoekers, tot publicatie kwam het niet. Elke vorm van eerzucht, en ook van eigenbelang of jaloezie, was hem vreemd. Misschien hoeft het ons niet te verbazen dat juist een veelzijdig mens integer en verdraagzaam kan zijn, of een integer mens ruimdenkend.

Adres van de schrijver: